

УДК 342.9

В.В. ШИЛОВ, Сумський державний університет

ЩОДО СУТНОСТІ ОБ'ЄКТА ТА ПРЕДМЕТА ПРОФІЛАКТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ ПРОКУРАТУРИ

Ключові слова: профілактична діяльність, органи прокуратури, об'єкт, предмет

Обравши шлях демократичної, правової, соціальної держави, Україна таким чином визнала, що найвищою соціальною цінністю для неї є людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека. У Конституції України закріплено, що права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави (стаття 3) [1]. Крім того, в Основному Законі держави закріплено, що: усі люди є вільні і рівні у своїй гідності та правах. Права і свободи людини є невідчужуваними та непорушними (стаття 21); кожна людина має право на вільний розвиток своєї особистості, якщо при цьому не порушуються права і свободи інших людей, та має обов'язки перед суспільством, в якому забезпечується вільний і всебічний розвиток її особистості (стаття 23); громадяни мають рівні конституційні права і свободи та є рівними перед законом (стаття 24) [1]. На забезпечення реального виконання цих та інших конституційних положень спрямовано діяльність потужного, розгалуженого державного механізму, який являє собою цілісну ієрархічну систему державних органів, що здійснюють державну владу, а також установ, підприємств, за допомогою яких виконуються завдання і функції держави [2, с.87].

Однією з ланок державного механізму є прокуратура України, яка хоча і має доволі специфічний правовий статус – вона не нале-

жить до жодної з гілок влади – втім є суб'єктом правоохоронної діяльності, про це зокрема свідчать специфіка покладених на неї завдань та функцій. Так, відповідно до статті 4 діючого Закону «Про прокуратуру» діяльність органів прокуратури спрямована на всемірне утвердження верховенства закону, зміцнення правопорядку і має своїм завданням захист від неправомірних посягань: 1) закріплених Конституцією України незалежності республіки, суспільного та державного ладу, політичної та економічної систем, прав національних груп і територіальних утворень; 2) гарантованих Конституцією, іншими законами України та міжнародними правовими актами соціально-економічних, політичних, особистих прав і свобод людини та громадянина; 3) основ демократичного устрою державної влади, правового статусу місцевих Рад, органів самоорганізації населення [3]. Що ж стосується функцій, то відповідно до зазначеного Закону на органи прокуратури покладаються такі функції: 1) підтримання державного обвинувачення в суді; 2) представництво інтересів громадянина або держави в суді у випадках, визначених законом; 3) нагляд за додержанням законів органами, які проводять оперативно-розшукову діяльність, дізнання, досудове слідство; 4) нагляд за додержанням законів при виконанні судових рішень у кримінальних справах, а також при застосуванні інших заходів примусового характеру, пов'язаних з обмеженням особистої свободи громадян [3]. Крім того, у відповідності з перехідними положеннями Конституції України, прокуратура у нашій державі виконує ще й функції нагляду за додержанням і застосуванням законів та попереднього слідства – до введення в дію законів, що регулюють діяльність державних органів щодо контролю за додержанням законів, та до сформування системи досудового слідства і введення в дію законів, що регулюють її функціонування [1].

З викладеного видно, що значна частина функцій органів прокуратури, а відповідно й їх повноважень, мають наглядовий характер, –

це дозволяє нам говорити про те, що одним із важливих напрямків їх діяльності є профілактика. Адже головне призначення нагляду – це спостереження за порядком та недопущення безпорядку, унеможливлення протиправної, дезорганізуючої та деструктивної поведінки об'єкта нагляду. Прокурорський нагляд саме для того й існує, щоб, у першу чергу, не допускати правопорушень, попереджати їх, вживати усіх необхідних заходів для усунення умов і факторів, що можуть спричинити скоєння правопорушення та (або) створити сприятливе середовище для протиправної поведінки. А вже потім виявляти правопорушення та осіб, що їх вчинили, з метою притягнення останніх до відповідальності. У той же час, якщо рівень правопорушень високий – це свідчить про низьку ефективність прокурорського нагляду та його профілактичний вплив.

Як предмет наукових пошуків профілактична діяльність перебувала у центрі уваги В.Б. Авер'янова, О.М. Бандурки, О.М. Джуджи, С.В. Ківалова, Ю.П. Битяка, В.К. Колпакова, О.М. Толочка, В.В. Мухіна В.В. Голіної та інших дослідників. Втім ціла низка аспектів даної проблеми все ще не мають належного наукового висвітлення, зокрема більш змістовного опрацювання вимагає профілактична діяльність органів прокуратури, якій, як правило, не приділяється належна увага, на відміну від скажімо профілактичної діяльності органів внутрішніх справ. Враховуючи вищезазначене, метою даної статті є: уточнити об'єкт та предмет профілактичної діяльності органів прокуратури.

Об'єкт і предмет являються одними з ключових категорій для багатьох сфер знання: філософії, соціології, юриспруденції тощо, а проблема співвідношення об'єкта й предмета пізнання відноситься до числа основних теоретико-пізнавальних проблем [4].

У словниковій тлумачній літературі термін «об'єкт» має такі визначення: як явище, предмет, особа, на які спрямована певна діяльність, увага тощо [5, с.635; 6, с. 803; 7, с.289]. Що ж стосується «предмета», то дане слово у

тих же словниках розтлумачене як те, на що спрямована пізнавальна, творча, практична діяльність будь-кого, будь-чого; конкретне матеріальне явище, що сприймається органами чуття, як окремий елемент дійсності; певна річ, що використовується для чогось [5, с.690; 6, с.1104].

Як видно з викладеного, що на побутовому рівні суттєвої різниці між категоріями «об'єкт» та предмет не проводиться, вони досить часто використовуються як синоніми та визначаються один через одного. Схожий підхід до визначення об'єкта і предмета можна зустріти й на сторінках спеціальної літератури. Так, скажімо, у Соціологічному енциклопедичному словнику поняття «об'єкта» визначається як предмет, явище, процес чи їх окремі сторони, що існують у реальній дійсності; предмет, явище, процес, на які спрямована яка-небудь діяльність, думка, почуття тощо [8, с.216]. У свою чергу «предмет» з точки зору авторів цього словника – це цілісність, яку було виокремлено зі світу об'єктів у процесі людської діяльності та пізнання.

Досить цікавими є погляди на сутність і співвідношення об'єкта і предмета у сфері філософії. Під об'єктом тут розуміють: 1) те що дається у пізнанні, або те, на що спрямована пізнавальна чи інша діяльність суб'єкта [9, с.439]; 2) те, що протистоїть суб'єкту, на що спрямована його предметно-практична та пізнавальна діяльність [10, с.123]. А предмет характеризують як все те, що може перебувати у співвідношенні або володіти будь-якою властивістю [10, с.356]; залучені у процес практичної діяльності людини сторони, властивості, відносини об'єктів, що досліджуються з певною метою у даних умовах та обставинах [9, с.359].

Слід зазначити, що в філософській літературі існують погляди, що між об'єктом та предметом пізнання немає різниці, або, що на емпіричному рівні наукового пізнання немає потреби розрізняти об'єкт та предмет [4]. Втім більшість дослідників-філософів все ж таки виходять із того, що об'єкт та предмет необхідно розрізняти. Так, Ю.В. Карякін з

цього приводу пише, що для науково-пізнавальної діяльності будь-якого змісту первинним (після наявності суб'єкта, що пізнає) є об'єкт, як фрагмент реальності, обраний суб'єктом для дослідження. Виникає він для відображення у свідомості дослідника. Фактично він не виникає, а проявляється для дослідника в статусі окремо, того, що можна вивчати, ігноруючи його зв'язку з цілим, з реальністю. Прояв фрагмента реальності в статусі об'єкта науки є перший крок в процесі наукового дослідження реальності [11]. Далі дослідник наголошує, що намічений об'єкт науки, як правило, виявляється «непідйомним» для дослідника. Володіючи необмеженою безліччю своїх різних проявів та зв'язків з реальністю, що залишилася за межами погляду дослідника, він не вміщається повністю в дослідний кругозір суб'єкта. Тому суб'єкт переходить до розгляду об'єкта не в усьому безлічі його проявів, а в усиченому. Ця усичена безліч є наслідок специфічного інтересу дослідника. Найбільше визначає цей специфічний інтерес нагальна необхідність, практика. Специфічний інтерес дослідника формує певний погляд на об'єкт, званий аспектом розгляду (дослідження). Об'єкт, розглянутий дослідником в обраному аспекті, формує у свідомості суб'єкта предмет науки. Предмет конкретної науки є узагальнене уявлення наукового співтовариства про обрані фрагменти реальності, про об'єкт [11].

Також варто відзначити точку зору, що її з приводу означеної проблеми висловлює О.В. Руденко. Науковець зазначає, що під об'єктом пізнання, на нашу думку, потрібно розглядати об'єктивні властивості, зв'язки та відношення, що включені в процес пізнання. На відміну від об'єкта пізнання, зміст якого не залежить від суб'єкта, що його пізнає, предмет пізнання формується саме пізнаючим суб'єктом. Саме він формує зміст та структуру предмету пізнання. Поняття об'єкт пізнання та предмет пізнання виконують не однакові функції в процесі наукового пізнання. Поняття об'єкт пізнання виражає об'єктивне існування вивчаємих явищ, їх властивостей та

законів розвитку. Поняття об'єкт пізнання орієнтує дослідника на глибинне вивчення сутнісних, об'єктивних сторін вивчаємого об'єкта в різних формах. Таким чином, об'єкт пізнання виступає як вихідне поняття для інтерпретації змісту наших знань. Поняття предмета пізнання виражає та фіксує ті властивості, зв'язки та закономірності розвитку вивчаємого об'єкта, які вже включені у наукове пізнання та мають певні логічні форми, тобто, саме предмет пізнання визначає межі, в рамках яких вивчається той чи інший об'єкт [4].

Що ж стосується розуміння у сутності таких категорій як об'єкт та предмета у сфері правознавства, то тут також немає єдиного підходу до їх бачення. Так, скажімо, коли йдеться про об'єкт та предмет правовідносин, зокрема адміністративного характеру, думки дослідників різняться. Одні говорять тільки про їх об'єкт, до якого відносять дії людей включає речі, продукти духовної творчості, та особисті нематеріальні блага [12, с.91]. Інші вважають, що об'єктом адміністративно-правових відносин можуть бути тільки дії, поведінка людей [13, с.102–103]. Втім, найбільш доречним видається підхід, при якому в якості їх об'єкта правовідносин розуміється поведінка учасників управлінських відносин (дії, утримання від дій). У свою чергу предметом є правові інтереси, заради яких учасники правовідносин вчиняють дії – це можуть бути речі, матеріальні цінності, продукти духовної творчості, особисті нематеріальні блага, а саме: здоров'я, гідність людини, моральність та ін. Так, якщо об'єктом правовідносин є поведінка учасників (наприклад, передача державного майна від одного органу управління іншому або реквізиція речей), то предметом адміністративних правовідносин будуть об'єкти матеріального характеру, тобто майно, речі [14, с.44].

Досить часто питання визначення об'єкту та предмету постає від час аналізу структури складу правопорушення. При цьому під першим, тобто об'єктом, як правило розуміються ті суспільні відносини та соціальні цінності, що зазнають шкоди в наслідок вчинення правопорушення, та які охороняє і захищає за-

кон. У той час як предметом правопорушення є певне благо, через яке або заради якого було вчинено правопорушення.

Отже, спираючись на аналіз вищевикладених, а також інших точок зору з приводу того, що являють собою об'єкт і предмет, та яким чином вони співвідносяться, вважаємо, що під об'єктом профілактичної діяльності органів прокуратури, слід розуміти певну частину об'єктивної дійсності, що протистоїть їм як така, з усіма її проявами, станами, процесами, явищами тощо. При цьому вважаємо за потрібне наголосити на тому, що категорією «об'єкт профілактики органів прокуратури» не слід розуміти занадто широко, тобто до неї входять ті процеси та явища об'єктивної дійсності, на які спрямовується профілактичний вплив, на взаємодію з якими орієнтовано профілактику як різновид суспільної діяльності. Виходячи з цього, до об'єктів профілактичної діяльності органів прокуратури належать фізичні та юридичні особи, умови та фактори суспільного життя, що розцінюються чи можуть бути розцінені як криміногенні фактори. Зокрема, до останніх, відповідно до Проекту закону про профілактику правопорушень, належать: бідність, безробіття, відсутність доступного житла, недосконалість системи освіти; загострення соціальної нерівності; ослаблення соціальних і сімейних зв'язків, а також неналежне виховання в сім'ї, що посилює несприятливі умови життя; збільшення кількості неблагополучних сімей, розлучень, асоціальна поведінка батьків, ухилення або відсторонення батьків від виконання своїх обов'язків з виховання дітей, жорстокість і насилля в сім'ях; соціальні чинники, пов'язані з міграційними процесами; руйнування культурної самобутності, утрата моральних принципів суспільного життя та патріотизму, антигромадський спосіб життя; погіршення умов життя окремих соціальних груп, недостатня мережа об'єктів культурно-побутового призначення, спортивних установ, місць відпочинку; низький рівень медичного обслуговування населення; алкоголізм, немедичне вживання наркотичних засобів та

інших психотропних речовин; поширення в засобах масової інформації ідей і поглядів, що призводять до зростання нетерпимості, насильства та обману; необмежений доступ неповнолітніх до ігрового бізнесу; недоліки в охороні державного і колективного майна і інші умови, які сприяють скоєнню правопорушень в суспільстві [15].

Із вище приведеного очевидно, що об'єкт профілактичної діяльності є дуже просторим та складним за своїм характером, і охопити його всього у процесі відповідної діяльності не в змозі жоден орган державної влади, в тому числі органи прокуратури. Тому кожен із них, реалізуючи профілактичну діяльність, як супутню чи основну свою функцію, здійснює вплив не окремі аспекти об'єкта профілактичної діяльності, які обираються певним органом влади відповідно з обсягом його компетенції та повноважень. Ці чітко визначені аспекти об'єкта профілактичної діяльності і становлять зміст її предмета. Тобто, предмет профілактики органів прокуратури, це певна конкретизована частина об'єкту профілактичної діяльності, на яку звертаються профілактичні заходи; це ті його (об'єкти) конкретні умови, обставини та фактори на перетворення яких спрямовано відповідні профілактичні міри, що вживаються органами прокуратури у порядку, межах та обсягах, відповідних їх правовому статусу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Конституція України : від 28.06.1996 р., № 254к/96-ВР // ВВР України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.
2. Скакун О. Ф. Теорія держави і права : підручник / Скакун О. Ф. – Пер. з рос. – Харків : Консум, 2001. – 656 с.
3. Закон України «Про прокуратуру» : від 05.11.1991 р., № 1789–XII // ВВР України. – 1991. – № 53. – Ст. 793.
4. Руденко О. В. До проблеми співвідношення об'єкта та предмета наукового пізнання / О. В. Руденко // Дні науки філософського ф-ту-2005 : матеріали доповідей та виступів. –

К. : ВПЦ «Київський університет», 2005. Ч. 2 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.philsci.univ.kiev.ua/biblio/Rudenko/tezi.htm>.

5. Новий тлумачний словник української мови : у 4-х т. / укл. В. В. Яременко, О. М. Сліпко. – Т. 4. – К., 1998. – 944 с.

6. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. – К. ; Ірпінь : ВТФ «Перун», 2005. – 1728 с.

7. Івченко А. О. Тлумачний словник української мови / Івченко А. О. – Харків : Фоліо, 2002. – 543 с.

8. Социологический энциклопедический словарь. На русском, английском, немецком, французском и чешском языках / ред.-коорд.: акад. РАН Г. В. Осипов. – М. : Изд-во НОРМА (Издательская группа НОРМА-ИНФРА-М), 2000. – 488 с.

9. Философский словарь / под ред. М. М. Розенталя и П. Ф. Юдина. – М. : Поли-

тическая литература, 1962. – 544 с.

10. Философский словарь / под ред. И. Т. Фролова. – М. : Политиздат, 1991. – 560 с.

11. Карякин Ю. В. Объект и предмет науки / Карякин Ю. В. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://econfr.rae.ru/pdf/2007/11/Karyakin_2.pdf.

12. Петров Г. И. Советские административно-правовые отношения / Петров Г. И. – Л., 1972. – 158 с.

13. Козлов Ю. М. Предмет советского административного права / Ю. М. Козлов. – М. : Изд-во Московск. ун-та, 1967. – 160 с.

14. Административное право Украины : учебник для студентов высш. учеб. заведений юрид. спец. / Ю. П. Битяк, В. В. Богуцкий, В. Н. Гарашук и др. ; под ред. проф. Ю. П. Битяка. – 2-е изд., перераб. и доп. – Харьков : Право, 2003. – 576 с.

15. Проект закону про профілактику правопорушень [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://cv.court.gov.ua/tu26/6/2358>.

Шилов В. В. Щодо сутності об'єкта та предмета профілактичної діяльності органів прокуратури / В. В. Шилов // Форум права. – 2014. – № 3. – С. 427–431 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/FP_index.htm_2014_3_72.pdf

Розглянуто наукові погляди на зміст таких категорій як «об'єкт» та «предмет» (зокрема у філософському та правовому контексті), на підставі чого зроблено висновки про сутність об'єкта та предмета профілактичної діяльності органів прокуратури. Доведено, що об'єкт профілактичної діяльності є дуже складним за своїм характером, і охопити його не в змозі жоден орган державної влади, в тому числі органи прокуратури.

Шилов В.В. О сущности объекта и предмета профилактической деятельности органов прокуратуры

Рассмотрены существующие научные взгляды на содержание таких категорий как «объект» и «предмет» (в частности в философском и правовом контексте), на основании чего сделаны выводы о сущности объекта и предмета профилактической деятельности органов прокуратуры. Доказано, что объект профилактической деятельности является очень сложным по своему характеру, и охватить его не в состоянии ни один орган государственной власти, в том числе органы прокуратуры.

Shilov V.V. About the Nature of the Object and the Subject of Prevention of Organs

The article reviews current scientific views on the content of such categories as «object» and «subject» (in particular in the philosophical and legal context), on the basis of which conclusions about the nature of the object and the subject of prevention of organs. We prove that the object of prevention activities is very extensive and complex in nature, and cover it all in the relevant activities are not able any public authority, including public prosecutors' office.